

Az elektronikus fénycsőelőtétetek – divat vagy ésszerűség

Bevezetés

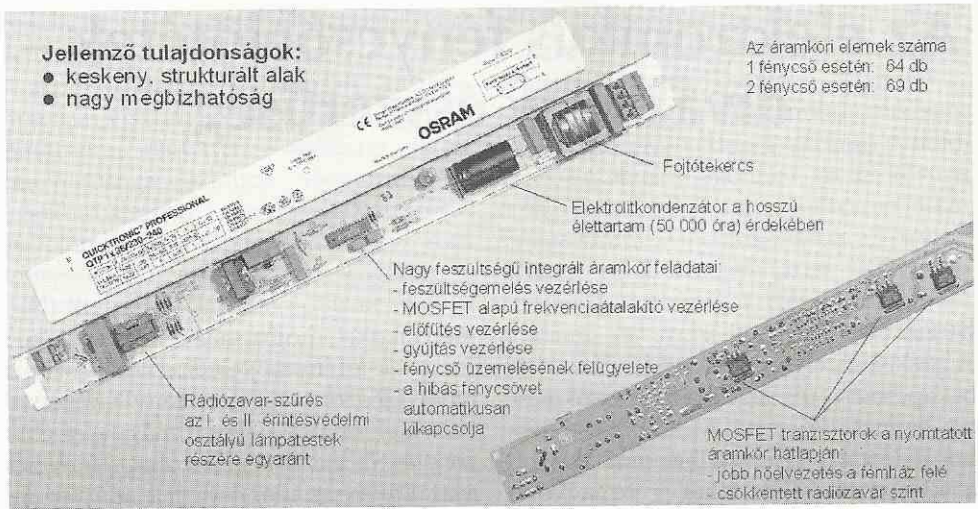
A gázkisülés elvén működő fényforrások bekapcsolása után a töltéshordozók száma lavinyszerűen nő. Minél több töltéshordozó van a kisülőtérben, annál kisebb a villamos ellenállás, tehát egyre nagyobb az átfolyás. Végeredményben ez a jelenség túlgerjedéshez, a kisülőcső tönkremeneteléhez vezet. Ennek megakadályozására egy külső áramköri elemet alkalmaznak, amely korlátozza az üzemi áramot, illetve stabilizálja a kisülőcső égési feszültségét. Ezt az elemet előtétnek hívjuk. A kisülőlámpák begyűjtéséhez azonban nem elegendő az előtét által biztosított égési feszültség, sőt maga a hálózati feszültség sem. Az annak többszörös értékét szolgáltatató egy másik külső áramköri elem az ún. gyújtó szükséges, amely többnyire egy parázskisülő kapcsoló, és amely kizárólag csak a fényforrás indításának folyamatában vesz részt.

A fénycső üzemeltetéséhez, mint más kisülőlámpák esetén is, tehát szükség van a megfelelő gyújtófeszültséget előidéző gyújtóra, valamint áramkorlátozó előtétre. A 230 V nagyságú hálózati feszültség esetén ezt a feladatot általában egyszerű fojtótekerccsel oldják meg. Azonban ezen előtét induktív jellege jelentős fáziseltolást eredményez, azaz a hálózati teljesítménytényezője ($\cos \phi$) akár 0,4 értékű is lehet; szükség van tehát kompenzálásra, mely egy párhuzamosan kötött kondenzátor feladata.

A kényszerű fáziskompenzáláson kívül további tényezők is arra késztették a

mérnököket, hogy más megoldást keressenek a fénycsövek üzemeltetésének terén. Először is aggasztó tényként könyvelték el, hogy az elektromágneses előtét jelentős veszteségeket okoz a fénycső áramkörében, mégpedig a fényforrás teljesítményének kb. 20%-át teszi ki. Az ez irányú fejlesztés bizonyos sikereket hozott: a tökéletesebb anyagok alkalmazása és a precíz számítógépes tervezés révén megjelentek az ún. kis veszteségű fénycsőelőtétetek, melyek lényegükénél fogva jobb minőségűek és drágábbak, bár szintén induktív előtétetek. Azonban a fényforrások üzemeltetési feltételeit ez a megoldás nemigen javította. Mondhatni, hogy maga a fénycső nem érzékeli ennek az előtétnek a hatását.

Időközben a törpefeszültségű, egyenáramú hálózatokban, tehát a fénycsövek inverterek segítségével történő működésének lehetőségeit vizsgáló tudományos kutatások bizonyították, hogy az 50 Hz-nél nagyságrendekkel magasabb frekvenciájú üzemeltetés tovább csökkenti az előtét alkatrészeinek veszteségeit, az alkalmazott félvezetők jobban stabilizálják a fényforrás munkapontját, jelentősen nő a gyújtási készség, és ami nagyon érdekes – a nagyfrekvencia érezhetően növeli a fénycső fényáramát is. E tények tudomásulvételével a fejlesztés a hálózati feszültségű és frekvenciájú inverterek felé mozdult meg, melyek jelenleg az egyre növekvő műszaki megbízhatóságukkal és egyre csökkenő gyártási költségeikkel a világítástechni-

1. ábra. Az OSRAM gyártmányú Quicktronic Professional nevű elektronikus fénycsőelőtét felépítése

ka piacának meghódítására indultak, főleg a fejlett gazdasággal rendelkező országokban.

Az elektronikus előtétetek hazai elterjedésének korlátjai

Természetesen ezen készülékek beépítése Magyarországon is egyre gyakrabban fordul elő, bár a jelenség még nem számottevő. Alkalmazásuk általában azokban a világítási berendezésekben valósul meg, amelyeknek létesítésével a későbbi előnyöket tisztán látó, igényes nyugati beruházók hazai tervezőket és kivitelezőket bíznak meg. Másrészt az elektronikus előtétetek olyan lámpatestekbe kerülnek, melyek által megvilágított környezetben különböző műszaki okokból kifejezetten tilos a hagyományos gyújtású fénycsövek használata (stúdió, telefonközpont stb.). Ezekon kívül az erős piaci verseny hevében csupán inductív előtétetekkel szerelt rendszerekkel találkozhatunk.

Miért lassú az elektronikus előtétetek elterjedése?

– A tervezők jobban kedvelik a bevált,

újdonosság- és ezáltal meglepetésmentes megoldásokat.

- A kivitelezők és a beruházók minden fillérrel számolnak, ezért a viszonylag magas beszerzési ár elriasztó hatást vált ki.
- A beruházók számára a mai költség fontosabb a jövőbeni haszonnal.
- A kényelmet sokszor a pazarlással kapcsolják össze.
- Gyakran maguk a tervezők sincsenek tisztában az elektronikus előtétetek előnyeivel, melyek igazolnák őket a vevővel szemben.

Az elkövetkezendő rövid műszaki ismertető után a fejezet további részeiben megpróbáljuk bebizonyítani, hogy az elektronikus fénycsőelőtétetek szakszerű alkalmazása jóval több előnyt nyújt, mint amennyit gondolnánk, sőt a hagyományos előtétnél gazdaságosabb is.

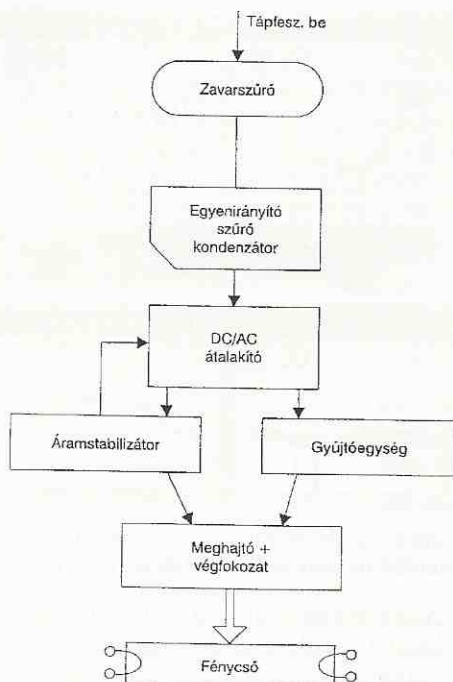
Az elektronikus előtét felépítése

Annak ellenére, hogy látszólag csak a hagyományos fojtótekerács feladatát látja el, az előtét több tíz darab aktív és

passzív áramkörü elemből van (1. ábra). Ez természetesen a készülék jellegétől és nem utolsósorban a minőségétől is függ. A nagyfrekvenciás működésnek és a félvezetős alkatrészeknek köszönhetően az áramkorlátozáson és a gyújtáson kívül az elektronikus előtét ugyanis egyéb vezérlő, szabályzó, ellenőrző, védő és fénycsőkímélő funkciókat tölt be. Az elektronikus előtét elvi vázlata a 2. ábrán látható.

A bemeneti szűrő feladata, hogy a több MHz-es, igen intenzív zavarjeleket ne engedje ki a hálózatba, korlátozza a táphálózaton előforduló, a készülékre káros tranziensek hatását a készülékre, valamint megvédje az előtét elektronikus alkatrészeit a hálózati túlfeszültségektől. A Graetz-hídból is simító kondenzátorból álló egyenirányító alakítja az 50 Hz frekvenciájú váltakozó áramot egyenárammá. Természetesen ez a fokozat nem vesz részt az egyenáramú táphálózatú üzemeltetésben. Ezután következik a DC/AC átalakító, mely egyszerűbb kivitel esetén az önrezgőkört alkotó kapcsolótranszisztorokból áll, igényesebb előtét esetében pedig egy oszcillátor hajtja meg a kapcsolótranszisztorokat, melyek által biztosított négy- szögjelet a jóval kisebb méretű, de megfelelő impedanciájú nagyfrekvenciás tekercsen keresztül továbbítják a fénycsőhöz. A gyújtóegység a katódok előfűtésére, és a fénycső 500 V körüli amplitúdójú, egyszeri impulzusú, de biztos gyújtására szolgál. Az áramstabilizátor egy visszacsatoláson át szabályzó-ellenőrző szerepet játszik. Feladata az elektronikus előtét paramétereinek beállítása és szinten tartása a terhelés és a hálózati feszültség széles tartományában. Ezen áramkör bővített változatának segítségével és az 1 és 10 V között terjedő egyenfeszültségű jelet szolgáltató készülékek alkalmazásával lehetőség nyílik a fényáram szabályozására is.

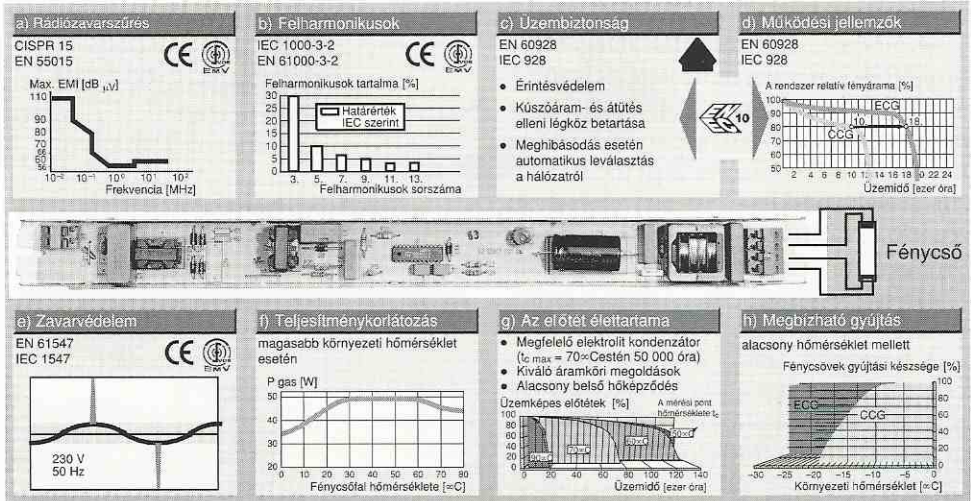
2. ábra. Elektronikus fénycsőelőtét blokkvázlata

Azonban a fejezet korlátozott terjedelme miatt az alábbiakban nem térünk ki a dimmelhető elektronikus előtétetek adta további lehetőségekre az „egyszerűbb testvéreikkel” szemben, hanem csak a hagyományos fojtótekercs és gyújtó feladatának helyettesítésére hivatott berendezések tulajdonságaival, ezeknek hatásával és az üzembe helyezés kérdéseivel foglalkozunk.

Az alkalmazás műszaki előnyei

A hagyományos fojtótekercessel szemben az elektronikus előtét félvezetős alapú és igen összetett áramkörei a fentiekben összefoglalt számos feladatot látják el, s ezért műszaki szempontból nézve igen sok előnyös tulajdonsággal rendelkeznek.

a) Az új rendszer kb. 25%-os villamosenergia-megtakarítást nyújt, mert:

3. ábra. Az elektronikus fénycsőelőtétekre vonatkozó szabványok előírásai (a, b, c, d, e), valamint néhány műszaki tulajdonság (d, f, g, h)

- Nagyfrekvencián (20–30 kHz) működtetve fölötti üzemi frekvencia következtében a fénycső fényhasznosítása legalább 10%-kal nő. Ennek köszönhetően a fénycső villamos teljesítményét az előtét kb. ugyanennyivel szabályozza le, hogy a fényáram hozzávetőlegesen azonos legyen a katalógusok által közölt adattal, hisz ezzel számolnak a tervezők.
- Az elektronikus előtét vesztesége egyharmada a hagyományosénak.
- b) A teljesítménytényező közel 0,95 értékű, tehát nem szükséges a fáziskompenzálás.
- c) A megfelelő katódelőfűtés az alábbi előnyökkel jár együtt:
  - A gyújtás folyamata nincs kedvezőtlen hatással a katódmassza állapotára.
  - A fénycső hidegben is (–25 °C) biztosan begyújt (3.h ábra).
- d) A nagyfrekvenciás üzemeltetés hatása:
  - Nagyobb fényhasznosítás révén kisebb a felvett teljesítmény. Ennek következtében a kisülőső terében folyó áram kevesebb hőt termel.
  - A fénypor kisebb megterhelésének köszönhetően az élettartam során jelen-

tősen lassul a fényáramcsökkenés (3.d ábra).

- A fénycső, és ezáltal a lámpatest hatásfoka is kedvezőbb a kisebb üzemi hőmérséklet miatt, mert a fénycső fényárama hőmérsékletfüggő, és maximális értékét a 25 °C közvetlen környezeti hőmérséklet mellett éri el.
- Nem érezhető a fényáram zavaró hullámozása, amit 50 Hz esetében sokan tapasztalnak.
- e) Az elektronikus alkatrészek alkalmazásának további előnyei:
  - Széles feszültségtartományban (198 és 254 V között) stabilizálni képes a fénycső égési feszültségét.
  - A fénycső fényárama és a teljesítménye széles feszültségtartományban szinte állandó.
  - A rendszer egyenárammal is működtethető úgy, hogy a teljesítményfelvétele azonos a váltakozó áramú teljesítményfelvétellel.
  - Az elektronikus előtét kikapcsolja a hibás fénycsővet bekötő áramkört.
  - Rövidzár esetén saját magát leválasztja a hálózatról.
  - Kisebb a hőterhelés, mivel az előtét

hideg állapotához képest legfeljebb 30 °C-kal melegszik.

- Jelentősen csökken az előtét súlya.
- A hagyományos gyújtókészülékkel szemben bekapcsoláskor nem sugároz akkora elektromágneses jellegű impulzusokat, melyek az érzékeny műszerek, stúdiók, telefonközpontok, számítógépek munkáját zavarhatnák (3.a ábra).
- Tartós (akár 280 V-ig) túlfeszültség esetén képes megvédeni saját áramkörét és természetesen a fénycsövet is.
- Kiszűri a táphálózaton előforduló káros tranzienseket, illetve a hálózatra sem engedi ki a több MHz-es felharmonikusokat (3.b és 3.e ábra).

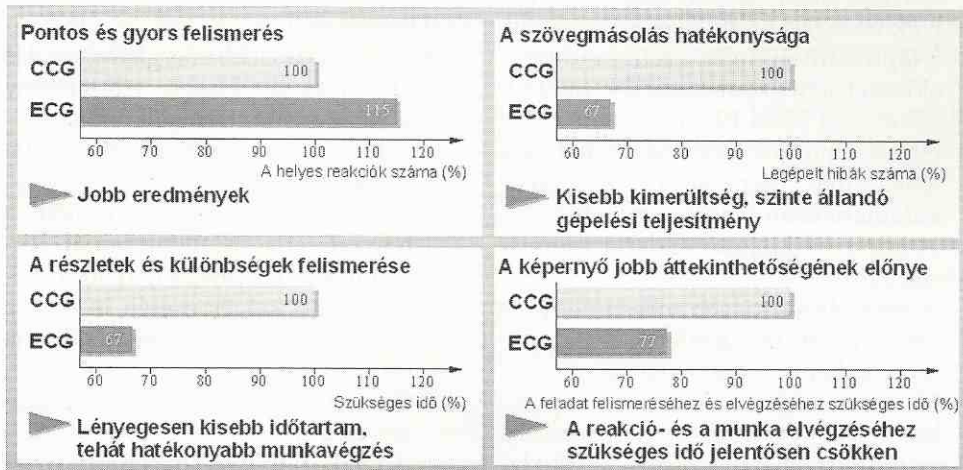
- 1 darab elektronikus előtét 2 darab főtótekereszt, 2 darab fázisjavító és 2 darab zavaroszűrő kondenzátort, 2 darab gyújtót, 2 darab gyújtófoglalatot, valamint egyéb alkatrészeket is (alátétek, csavarok stb.) tesz szükségletné.
- Kevesebb felhasznált alkatrész révén a szerelési munka rövidebb időt vesz igénybe.
- Az előtét kisebb súlya és hőképződése révén könnyedebb lámpatest szerkeszthető.
- Kisebb üzemi hőmérsékletnek köszönhetően a hőre érzékenyebb anyagok is szabadabban felhasználhatók a lámpatestek gyártásához.
- Az elektronikus előtétek alkalmazhatók az I. és II. érintésvédelmi osztályú lámpatestekben egyaránt.
- Az üzembiztos gyújtás és a kis hőtermelés előtérbe helyezi az elektronikus előtétek alkalmazását olyan lámpatestekben, amelyek a megszokottól eltérő körülmények között üzemelnek, mint pl. gyúlékony anyagra szerelve, robbanásveszélyes közegben vagy akár hűtőházakban is.

Az elektronikus előtétek műszaki tulajdonságainak gyakorlati érvényesülése

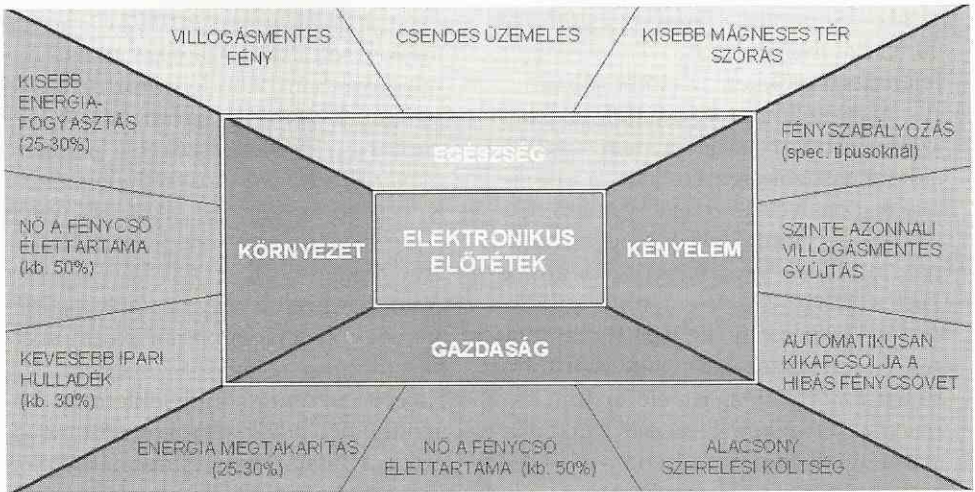
Az eddigiekben felsorolt jellemzők nagy hatással vannak a korszerű világítási berendezés üzemi megbízhatóságára, biztonságára, gazdaságosságára, az általunk érzékelt kényelemre és nem utolsósorban az egészségünkre is.

a) A lámpatestek gyártásával kapcsolatos tudnivalók:

b) Világítástechnikai tervezők részére közvetlenül kínált lehetőségek:

4. ábra. Az innsbrucki székhelyű Christian Bartenbach Mérnökiroda által képernyős munkahelyeken végzett kísérletek eredményei

5. ábra. Az elektronikus fénycsőelőtétek által gyakorolt hatások

- A szükséges megvilágítás kisebb villamosenergia-igénye miatt jobb hatásfokú világítórendszer valósítható meg.
  - A fényporok kisebb terhelése révén a fénycső élettartama során bekövetkező, de nem annyira jelentős fénypárhuzamos csökkenés lehetővé teszi a kisebb tervezési tényező használatát, tehát csökkenthető a beépített kezdeti fénypárhuzamos érték (3.d ábra).
  - Az elektronikus előtét olyan fénycsövek alkalmazását engedi meg, melyeknek égési feszültsége meghaladja a tápfeszültség felét, ezáltal indukzív előtéttel nem üzemeltethetők, mint pl. a korszerű T5 és T2 fénycsövek.
  - Olyan rendszer tervezhető, melynek fénypárhuzamosát manuálisan vagy akár automatikusan szabályozni lehet.
- c) A korszerű világítórendszer szerelésének előnyei:
- A berendezés kisebb teljesítményfelvétele révén csökkentett keresztmetszetű kábelek alkalmazhatók.
  - Nem szükséges a többfázisú kapcsolás, illetve vezetékezés, melynek célja az indukzív előtét esetén az 50 Hz-es villogás kellemetlen hatásának csökkentése.
  - 1 darab (nem szabályozható) elektronikus előtét képes az egymás közelében lévő 2 darab egy fénycsöves lámpatestet működtetni, amit master/slave üzemmódnak nevezünk.
  - Nem kell csoportos vagy központi fáziskompenzálásról gondoskodni.
  - Az egyenáramú üzemlési mód lehetővé teszi, hogy ugyanaz a lámpatest ugyanazon a táphálózaton tartalékvilágító lámpatestként is működjön.
- d) Az üzemeltető által tapasztalt gazdasági tulajdonságok:
- A várhatóan kisebb energiafogyasztás eredményeként kisebb teljesítmény köthető le az áramszolgáltatónál.
  - Jelentősen csökkennek a karbantartási költségek, mivel
    - A nagyfrekvenciás üzemmód a fénycső átlagos élettartamát legalább 50%-kal növeli (3.d ábra).
    - A ritkább kiegészítés esetén is csak a fényforrást kell beszerezni, a gyűjtőt nem.
    - Csere után a fénycső automatikusan újragyűjt.
    - A gyakoribb kapcsolás nincs káros hatással a fénycsövek üzemképességére.

- Az előtétek megbízhatósága és közel 50 000 órás élettartama nem okoz különösebb gondot az üzemeltetőnek (3.g ábra).
  - Az emberi munka nem gyakori beavatkozása további költségmegtakarítást jelent.
  - Kevesebb elfogyasztott villamos energia kisebb villanyszámlát eredményez.
  - Alacsonyabb hőképződés révén a helyiség hűtése kisebb ráfordítással jár.
- e) Az elektronikus előtétek az ember látási teljesítményére, közérzetére és egészségi állapotára ható tulajdonságai:
- A fénycsövek villogásmentesen gyútanak és működnek.
  - Nincs sztroboszkópeffektus, tehát a forgó tárgyak kváziálló helyzetének képét bemutató, 50 Hz-es frekvenciával üzemelő fényforrások által okozott balesetveszély nem áll fenn.
  - A vasmagos előtétek hiánya révén csendes a lámpatestek működése.
  - A fénycső élettartama végén nem lép fel a ciklikus kialvásnak nevezett jelenség.
  - A nagyfrekvenciás üzemelésnek köszönhetően a szemkifáradás és a fejfájás veszélye elenyésző, ezáltal elkerülhető a dolgozók korai kimerültsége, nő az összpontosítási készségük.
  - Kísérletek igazolják, hogy kisebb a hibaarány a fokozott látási teljesítménnyel (pl. képernyős szövegfeldol-

gozáskor) összefüggő munkák során (4. ábra).

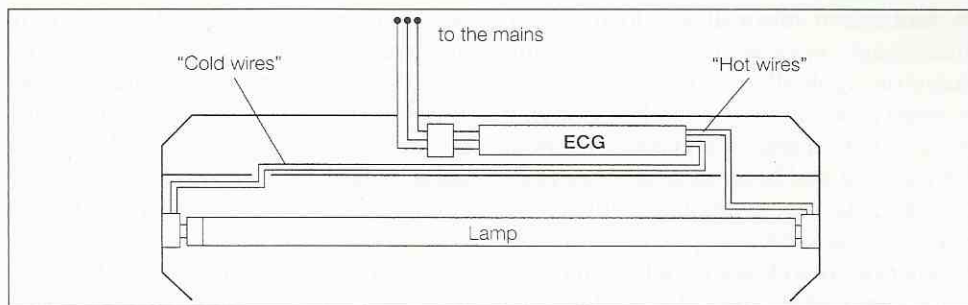
f) Nemzetgazdasági szintű fontossággal bíró további előnyök:

- A munkavállalók egészségi és közérzeti állapotát nem károsító világítás kevesebb kiadást jelent a betegellátással kapcsolatban.
- Zavaró hatásoktól mentes fénycsővilágítás kedvezően hat a munka teljesítményére.
- Kisebb villamosenergia-fogyasztás kisebb erőművi kapacitást igényel.
- A korszerű világítórendszerek megvalósításával kevesebb acél, réz és más nyersanyag kerül felhasználásra.
- Az energia- és anyagmegtakarítás révén kevesebb hulladék és szennyezés kerül a környezetünkbe, tehát az elektronikus előtét környezetbarát.

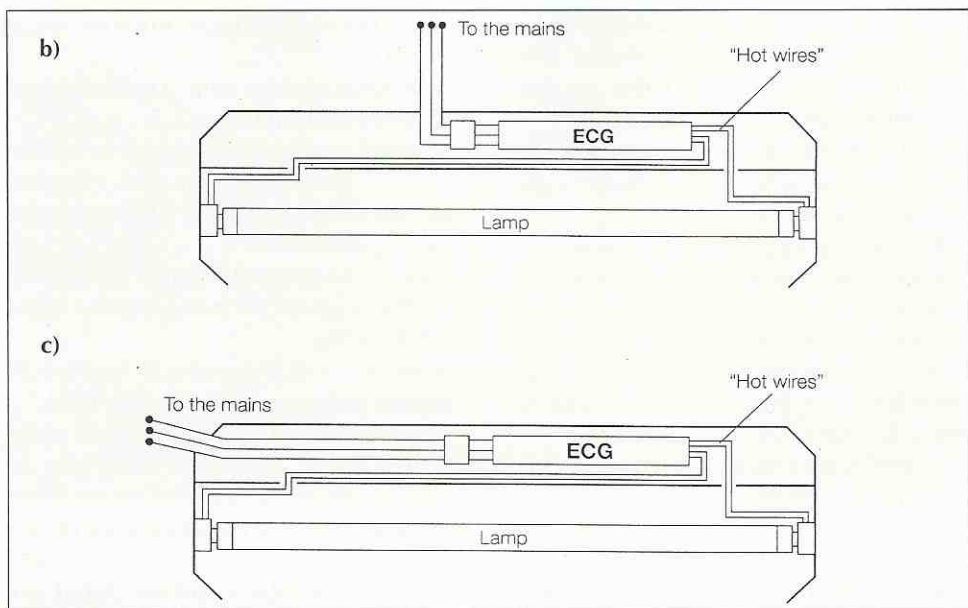
Az elektronikus előtétek hátrányai

Minden éremnek két oldala van, tehát egy egész sor előny mellett van néhány hátrányos tényező, melyet meg kell említeni:

- Legfontosabbnak a magas beszerzési ár mondható, melynek megtérülésében nemigen hisznek sem a tervezők, sem a beruházók, sem a kivitelezők. Erre később visszatérünk.
- A pára, víz és por káros hatása miatt erősen korlátozott az elektronikus elő-

6.a ábra. Javasolt megoldás

6.b és c ábra. b) helyes megoldás; c) helytelen megoldás

tét szabadtéri alkalmazása, bár léteznek az áramköröket védőlakkréteggel borító eljárások, valamint az IP67 védettségű külső tokozások, amelyek természetesen megdrágítják a berendezést.

- Nagy környezeti hőmérséklet esetén bizonyos alkatrészek hőérzékenysége miatt az elektronikus előtétek használata nem ajánlatos.

Miért választanánk drágább megoldást?

A fentiekben felsorolt kiváló műszaki, biztonsági, egészségügyi és kényelmi tulajdonságok ellenére (5. ábra) a jó minőségű elektronikus előtétek viszonylag magas beszerzési ára riasztó hatással van a világítási berendezések megvalósítására. Ha a megvilágítási szint, a fény színhőmérséklete, káprázáskorlátozás és energiatakarékosság mellett más szigorú igényeket nem támasztanak a rendszerrel szemben, akkor tisztán a

kivitelezés gazdasági szempontjai határozzák meg a tervezés végeredményét. Ilyenkor a gyakorlat azt sugallja, hogy a legolcsóbb világítást csupán a régóta ismert hagyományos fojtótekerccsel szerelt lámpatestekkel lehet létrehozni.

Ezzel szemben egy korrekt pénzügyi elemzés során könnyen bizonyítható, hogy az elektronikus előtétek alkalmazása nemcsak megtérül, hanem olcsóbbá is teszi a berendezést. Először be kell látni, hogy ilyen készülékkel szerelt lámpatest árát a gyártó nem emelheti annyival, mint amennyi az elektronikus előtét beszerzésének költsége. Hiszen korábbiakban már esett szó arról, hogy milyen és hány darab egyéb alkatrész beépítése szükségtelemmé válik. Ennek hatására csökken a szerelési munka időtartama is. Természetesen sok más tényező is befolyásolja a berendezés összköltségét.

A költségmegtakarításra ható leglényegesebb tény viszont az, hogy hosszasan tartó üzemelés során az elektroni-

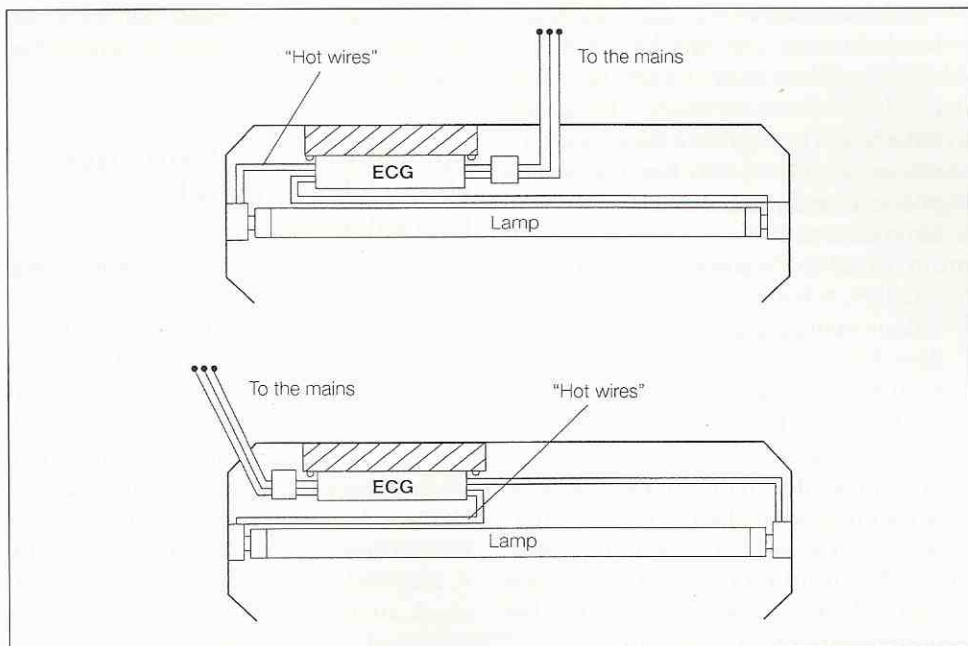
Elektronikus előtéttekkel szerelt világítási berendezés költségtényezőinek összefoglalása

Költségcsökkentő tényezők

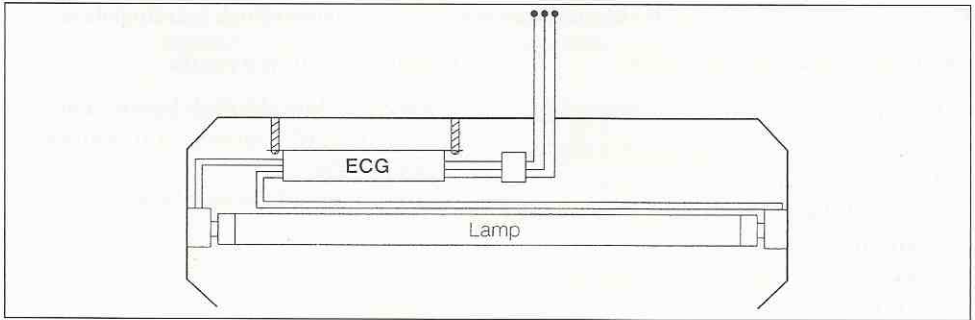
1. Alacsonyabb energiafogyasztás
2. Kisebb teljesítménylekötési díj
3. Kevesebb vezeték kiépítése
4. Kisebb keresztmetszetű vezetékek alkalmazása
5. Elegendő az egyfázisú hálózat kiépítése
6. Nem szükséges a csoportos/központi fázisjavítás
7. Több alkatrész kihagyható a lámpatestből
8. Rövidebb a szerelési munka
9. Kisebb tervezési tényező alkalmazható
10. A fénycsöveket ritkábban kell cserélni
11. Kevesebb a karbantartási munka
12. Kisebb légtérhűtési igény
13. Szükségtelen a tartalékvilágító lámpatestek szerelése

Költségnövelő tényezők

1. Elektronikus előtéttek beszerzési ára
2. A szakember szerelési munkamenet bevezetése
3. A lámpatest bevizsgálása

6.d és e ábra. Helyes szerelés

6.f ábra. Helytelen szerelés

kus előtéttek jóval kevesebb villamos energiát fogyasztanak, mint az ugyanakkora teljesítményű fénycsövekhez alkalmazott hagyományos fojtók. Gondoljunk végig egy példát.

A hagyományos áramkörrel rendelkező, stabil körülmények között működő 2×36 W-os világítóttest teljesítménye legalább 90 W. Ugyanaz a világítóttest, de elektronikus előtéttel szerelve, közel 70 W-ot vesz fel. Tehát világítóttestenként 20 W-tal, vagy más szóval 22%-kal kevesebb a villamosenergia-fogyasztás. Feltételezve évi 250 munkanapot, egy átlagos irodában napi 10 órán keresztül üzemelő 1 darab korszerű lámpatest évente 50 kWh nagyságú megtakarítást eredményez. Mivel az új berendezésnek legalább 10 évig működnie kell, ezáltal a fénypontonkénti megtakarítás minimum 500 kWh. Nagyon szigorú feltételek mellett, tehát:

- villamosenergia-ár évenkénti emelkedése 5%,
- a villamosenergia közületi ára (1999. január) 16,50 Ft/kWh,
- banki befektetési kamat évi 15%.

A fenti adatok felhasználásával a 10 év során megtakarítható 500 kWh energiaköltség mai napra diszkontálva csaknem 5000 forintnyi összeget jelent, ami bőven fedezi az elektronikus előtét beépítésével járó extra kiadásokat.

Ha pedig az év 350 napjában, reggel 7

órától este 21 óráig, tehát napi 14 órán keresztül nyitvatartó bevásárló központot elemeznénk, akkor arra a következtetésre jutnánk, hogy 1 darab „elektronikus” lámpatesttel 10 év alatt 980 kWh villamos energia takarítható meg, ami mai pénzben kifejezve közel 10 000 forint. Kisebb banki kamat vagy az energia nagyobb mértékű áremelése esetén a nyereség még nagyobb.

A fenti összegeket a világítóttestek tényleges mennyiségével szorozva a megkapott számok óriási pénzekről tanúskodnak. Aki nem hiszi, számoljon és ellenőrizze!

Mit kell tudni az elektronikus előtéttek beépítésével kapcsolatban?

Ha már az anyagi kérdésekben döntő ügyfelet sikerült meggyőzni a korszerű berendezés többoldalú előnyeiről, akkor hátra marad a lámpatest-szerelési munkáival felmerülő kérdések megválaszolása. Az apró műszaki megoldások közötti látszólagosan elhanyagolható különbségek döntő hatással lehetnek az elektronikus előtét, és ezáltal az egész világítórendszer megbízhatóságára. A megfelelő szereléssel kapcsolatos kétértelmiségek általában csak az első alkalommal merülnek fel, további munkák már rutinszerű tapasztalatokon alapulnak.

A készülékek biztonságát és szabvány szerinti megfelelését vizsgáló független intézetek nagy hangsúlyt helyeznek a rádiózavarokra vonatkozó határértékek betartására (3.a ábra). Ezeknek a jeleknek a nagysága nemcsak az elektronikus előtétől függ, hanem a meghajtóegység és a fényforrás együttes elrendezésétől, a lámpatest konstrukciójától és különösen a huzalozás módjától is. Ugyanakkor fontos a hőképződéssel járó hatások által okozott zavarok csökkentése is, bár ezeket a fénycső és az előtét szempontjából külön kell választani. A fényforrás esetében a fizikai törvények határozzák meg a hőmérséklet-tartományokat, az elektronikus előtét esetén az üzembiztonság miatt szükséges a rögzített határértékek megadása.

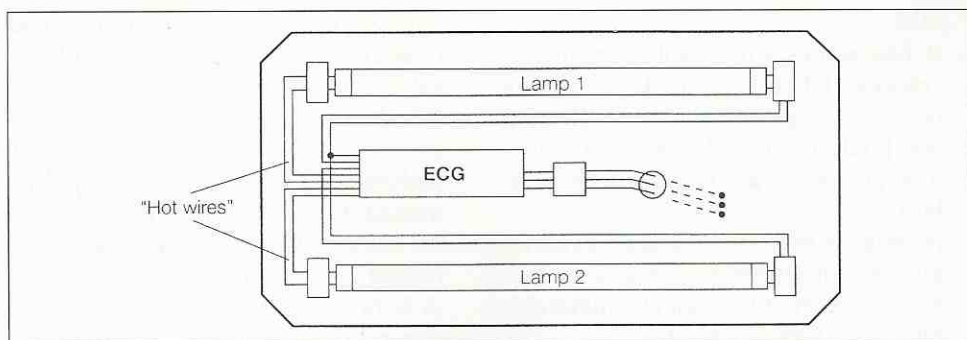
E cikk tárgyát képező készülékek önmagukban is megfelelnek a rájuk vonatkozó szabványoknak, de lámpatestbe szakszerűtlenül beépítve jellemzőik jelentősen megváltozhatnak. A berendezés működésének szempontjából nem közömbös az, hogyan helyezkednek el egymáshoz képest a fénycső, az előtét, a hálózati és lámpavezetékek, mi a beépítésük helye és módja, és hogyan kapcsolódnak össze.

A szakirodalom és a gyártók által közzétett üzembe helyezési útmutatók egyértelműen felhívják a szerelők figyelmét a kritikus paraméterek betartásának mód-

jaira. Az elektronikus fénycsőelőtétek üzemi biztonsága és a zavarójelek határérték alatti tartása általában az alábbiakban tárgyalt tényezők figyelembevételétől függ.

a) A hőmérsékleti hatások csökkentése:

- Gyújtáskor a környezet hőmérséklete nem lehet kisebb, mint az előtéten megadott alsó határérték. A fénycsőre szerelhető, általában műanyagból készült hővédő csőnek feladata a hő visszacsatolása, amely enyhíti a fényáramcsökkenést.
- Az alacsony, de a megengedett értékhatárokon belüli környezeti hőmérséklet általában növeli az elektronikus előtét élettartamát.
- Az előtét házán feltüntetett t_c hőmérséklet a mérőpont üzem közbeni maximálisan megengedett hőmérsékletét jelzi. Amennyiben a mért hőmérséklet tartósan $10\text{ }^\circ\text{C}$ -kal magasabb a megengedettnél, akkor az előtét élettartama felére eshet.
- A t_a érték az üzemelési környezet legnagyobb állandó hőmérsékletét mutatja, amely mellett a rendeltetésszerűen működő előtét t_c hőmérséklete nem lépi túl a kritikus értékét.
- Gondoskodni kell arról, hogy a fényforrás és az előtét ne fűtsék egymást, tehát ajánlatos a két alkatrész térbeli termikus szétválasztása (külön ház, ernyő, hátlap tükör mögé stb.).

6.f ábra. Helyes szerelés több fénycső esetén

- Megfelelő nyílásokon keresztül elő kell segíteni a hő szabad kiáramlását a lámpatestből.
  - Mivel a fénycsövek optimális környezeti hőmérséklete 25 °C, ezért a nem elegendő szellőztetés révén túlmelegedésük fényáramcsökkenéshez vezet, tehát romlik a berendezés hatásfoka.
  - Kerülni kell a világítótestek elhelyezését a fűtőberendezések, csővezetékek és hőszugárzók közelében.
- b) Az elektromágneses tér okozta zavarok kiküszöbölése:
- Az előtét és a fénycső közötti vezeték-hossz minél rövidebb, de mindig 3 m alatt legyen. A hosszabb vezetékek által keltett elektromágneses zavarok csökkentése végett célszerű összesodorni őket.
  - Lehetőleg ne építsünk kapcsolót a fénycső és az előtét közé.
  - Az L és N vezetékek felcserélése megengedett.
  - A kispotenciálú vezetékek hosszabbak lehetnek, amennyiben ez lehetővé teszi a nagypotenciálú vezetékek lerövidítését. Ilyen megoldás előnyösebb a szimmetrikus elrendezéssel szemben (6.a ábra).
  - A tápvezetékek minél rövidebbek legyenek (ez csökkenti a zavar becsatolását), és ne fussanak párhuzamosan a fénycsőhöz vezető nagyfrekvenciás (HF) vezetékekkel (6.b és 6.c ábrák).
  - A hálózati és a fénycsőhöz menő vezetékek lehetőleg ne keresztezzék egymást, vagy legfeljebb derékszögben találkozzanak. Így kiküszöbölhető a hálózati és a HF hatások becsatolása.
  - A fénySOR megvalósításában gyakran alkalmazott átmenővezetékek ne fussanak közvetlenül az elektronikus előtét vagy a fénycső mentén.
  - A hálózati és a HF vezetékek minél távolabb, de legalább 5-10 cm-re helyezkedjenek egymástól a zavarok lecsökkentése céljából.
  - A kapacitív csatolás csökkenése végett a HF vezetékek legalább néhány cm távolságban legyenek a földelt fémrészekről.
  - Csak szigeteléssel rendelkező vezetékeket szabad használni.
  - A villamos tér árnyékolása jobb, ha a tükör felülete jó áramvezető, és kis ellenálláson keresztül a házhoz vagy a védőföldeléssel kötik össze.
  - A fémtokozással rendelkező elektronikus előtétet a védőföldeléssel összekötött lámpatestházzal minél kisebb ellenálláson keresztül kell összekötni, vagy közvetlenül a házra kell szerelni (6.d, 6.e és 6.f ábrák). Ez előnyös a hőelvezetés miatt is.
  - Több fénycsövet üzemeltető lámpatestben az előtétet, illetve előtéteteket úgy kell elhelyezni, hogy a fénycsövek felé menő vezetékek hossza és elrendezése közel azonos legyen (6.g ábra).
  - A master/slave üzemmódban elkerülhetetlen az aszimmetrikus elrendezés, ami működési zavarokhoz vezethet. A két lámpatest között megengedett maximális távolság 1m, a vezeték-hossz pedig 3 m lehet.
- b) Egyéb zavarok semlegesítése – működtetés tartalékvilágító lámpatestekben:
- A hálózati, illetve tartalékvilágításra való átkapcsolásnál biztosan el kell választani a két üzemmódot, azaz csak megszakítással és nem áthidalással történhet.
  - A váltakozó vagy az egyenáramú feszültség egyetlen pillanatban sem lépheti túl a mind a két üzemmódra megadott felső határértékeket.
  - Az akkumulátortelepeket el kell látni túlzott kisütés elleni védelemmel.
- A korábbiakban említettek szerint az elektronikus előtétet szakszerűtlen beépítése ronthatja a világítóberendezés

tulajdonságait. Ennek eredményeképpen a szabványok által megadott határértékek betartása és ezzel az üzembiztonság megteremtése a mindenkori lámpatest-, illetve rendszergyártó felelőssége. Emiatt a műhelyi szerelésben részt vevő mérnököknek, technikusoknak, szakmunkásoknak tisztában kell lenniük az előtéteket gyártó cégek által közölt útmutatók előírásaival, és azok szerint a legpontosabban kell eljárniuk.

Összefoglalás

A világítástechnikus szakemberek tudják: az elektronikus előtét alkalmazása nem divat, hanem tudatos ésszerűség. Azonban az összes műszaki, gazdasági és kényelmi előny csak akkor tapasztalható, ha a korszerű világítóberendezés megvalósításához több szempontból megbízható elektronikus előtétek kiválasztására kerül sor. Ezen készülékeknek számos nemzetközi szabvány előírásait kell kielégíteni, amit a gyártmányismertető katalógusban és az előtét tokozásán található tanúsítási jelölésekkel közölni szoktak (3.a, b, c, d, e ábrák). A megszerzésüket a szabvány-

megfelelőségi vizsgálatokat végző független intézetek közreműködése teszi lehetővé, ami a termék üzembiztonságának, a rádiózavar-szűrésének, a felharmonikusok tartalmának, a hálózati zavarok elleni védettségeknek, valamint a működési jellemzőknek a szigorú ellenőrzésével jár. A piaci kínálatban található előtétek közül nem mindegyik rendelkezik a rá vonatkozó szabványok teljesítésére utaló jelöléssel, ami az árban is megjelenik. Az árarányok pedig nagy megközelítéssel valós képet adnak a termékek minőségéről, megbízhatóságáról és tartósságáról.

Grzegorz Buczny

IRODALOM

- [1] Hargitay Miklós, Lantos Ferenc dr.: „Fénycsövek” – TUNGSRAM Rt.–Kandó Kálmán Műszaki Főiskola, Budapest, 1991.
- [2] Dr. Kovács Károly: „Az instabus EIB épületüzemeltetési és felügyeleti rendszer” – EIB Felhasználói Club, Budapest, 1998.
- [3] Dr. Borsányi János szerk.: „Energiagazdálkodási kézikönyv – Világítástechnika” – Energia Központ Kft., Budapest, 1998.
- [4] Dipl.-Ing. Herbert Aue: „Einbau elektronischer Betriebsgeräte” – VEO Journal 9/98
- [5] OSRAM gyártmányismertető kiadványok